

ISSN(PRINT) 2959-5649

ISSN(ONLINE) 2959-5657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы

Серия «Филологические науки»

Series "Philological Sciences"

№ 3 (93), 2025

Алматы

ISSN(PRINT) 2959-5649

ISSN(ONLINE) 2959-5657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы

Серия «Филологические науки»

Series "Philological Sciences"

№ 3 (93), 2025

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ
«Филология ғылымдары» сериясы
№3(93), 2025 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2000 ж. бастап шығады.

Бас редактор:
филол.ғ.д., проф. Абишева С.Д.

Бас редактордың орынбасары:
филол. ғ. д., проф. Есенова К.У.

Ғылыми редактор:
PhD, қауымд. проф. м.а. Сабирова Д.А.

Редакциялық алқа:
филол. ғ. к., қауымд. проф. Жиренов С.А.
филол. ғ. к., қауымд. проф. Сатемирова Д.А.
филол.ғ.д., проф., Әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Джолдасбекова Б.У.

пед.ғ.д., проф., әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Салханова Ж.Х.

филол.ғ.д., проф., ҚазҰҚызПУ
Книнова Ж.К.

PhD, қауымд. проф. м.а., Т.Жүргенов ат.
Қазақ ұлттық өнер академиясы
Жалалова А.М.

филол.ғ.д., доцент, Таулы Алтай
мемлекеттік университеті

Алексеев П.В. (Ресей)
филол. ғ.д., проф., Ресей халықтар
достығы университеті

Бахтикереева У.М. (Ресей)
филол.ғ.д., проф., Варминь-Мазур
университеті Киклевич А.К. (Польша)

PhD, проф., Джордж Вашингтон
университеті Роллберг П. (АҚШ)

PhD, проф., Орталық Ланкашир
университеті Табачникова О.М.
(Ұлыбритания)

Жауапты хатшы:
PhD, қауымд. проф. м.а. Серикова С.К.

Техникалық хатшы:
филол.ғ.к., қауымд. проф. Османова З.Ж.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2025

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10109-Ж

Басуға 28.09.2025 қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 16.75 е.б.т.
Тапсырыс 454.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ТІЛ БІЛІМІ
ЛИНГВИСТИКА
LINGUISTICS

Алламуратова А.Ж., Алламуратова Г.Ж., Таджибаева Д.М. Лингвоидеологический анализ оппозиции «воин – солдат» в мире «Атаки титанов» Хадзимэ Исаямэ..... 5

Алламуратова А.Ж., Алламуратова Г.Ж., Таджибаева Д.М. Хадзимэ Исаяманың «Титандарға шабуыл» әлеміндегі «жауынгер – сарбаз» оппозициясының лингвоидеологиялық талдауы
Allamuratova A.Zh., Allamuratova G.Zh., Tadjibayeva D.M. Linguo-ideological analysis of the “warrior – soldier” opposition in the world of Attack on Titan by Hajime Isayama

Ashimova M.G., Shukenai G.T., Chaltikenova L.A. Intertext in contemporary conversations: forms and functions..... 13

Ашимова М.Г., Шүкенай Г.Т., Чалтикенова Л.А. Қазіргі әңгімелердегі интертекст: формалары мен функциялары
Ашимова М.Г., Шүкенай Г.Т., Чалтикенова Л.А. Интертекст в современных разговорах: формы и функции

Канафина З.Т. Эргонимы в спортивной сфере Казахстана: национально-культурные особенности и динамика номинации..... 21

Канафина З.Т. Қазақстандағы спорт саласындағы эргонимдер: ұлттық-мәдени ерекшеліктері және номинация динамикасы
Kanafina Z.T. Ergonyms in the sports sphere of Kazakhstan: national-cultural features and dynamics of nomination

Kiklewicz A.K. Criteria of artistry..... 29
Киклевич А.К. Көркемдік критерийлері
Киклевич А.К. Критерии художественности

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Филологические науки»
№3(93), 2025 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2000 года.

Главный редактор
д.филол.н., проф. Абишева С.Д.

Зам. гл. редактора
д.филол.н., проф. Есенова К.У.

Научный редактор
PhD, и.о.ассоц.проф. Сабирова Д.А.

Редакционная коллегия:
к.филол.н., ассоц. проф. Жиренов С.А.
к.филол.н., ассоц. проф. Сатемирова Д.А.
д.филол.н., проф.,
КазНУ имени Аль-Фараби Джолдасбекова Б.У.
д.пед.н., проф., КазНУ имени Аль-Фараби
Салханова Ж.Х.

д.филол.н., проф., КазНацЖенПУ
Кнынова Ж.К.

PhD, и.о.ассоц.проф. КазНАИ имени
Т.Жургенова Жалалова А.М.

д.фил.н., доцент, Горно-Алтайский
государственный университет

Алексеев П.В. (Россия)

д.филол.н., проф., РУДН

Бахтикереева У.М. (Россия)

д.филол.н., проф., Варминьско-Мазурский
университет Киклевич А.К. (Польша)

PhD, проф., Университет Джорджа
Вашингтона Роллберг П. (США)

PhD, проф., Университет Центрального
Ланкашира Табачникова О.М.

(Великобритания)

Ответственный секретарь:

PhD, и.о.ассоц.проф. Серикова С.К.

Технический секретарь:

к.филол.н., ассоц. проф. Османова З.Ж.

© Казахский национальный педагогический
университет им. Абая, 2025

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и информации РК
8 мая 2009 г. №10109-Ж

Подписано в печать 28.09.2025.
Формат 60x84 1/8. Объем 16.75 уч-изд.л.
Заказ 454.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического
университета имени Абая

Пашан Д.М., Жұманқызы А., Батырбекова К.А.
Қазақ есімдерінің тарихи және заманауи қолданысы:
элеуметтік-мәдени факторлар және статистикалық
өзгерістер..... 36
Пашан Д.М., Жұманқызы А., Батырбекова К.А.
Историческое и современное использование казахских
имён: социокультурные факторы и статистические
изменения
Pashan D.M., Zhumankyzy A., Batyrbekova K.A.
Historical and modern use of Kazakh names: socio-cultural
factors and statistical changes

ӘДЕБИЕТТАНУ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ LITERARY STUDIES

Адибаева Ш.Т., Абуова Б.П. Символика юрты в
сборнике «Казахстанские сказки» Ю.Серебрянского:
апробация методики социального чтения..... 49

Адибаева Ш.Т., Абуова Б.П. Ю.Серебрянскийдің
«Қазақстан ертегілері» жинағындағы киіз үй
символикасы: элеуметтік оқылым әдістемесін
апробациялау

Adibayeva Sh.T., Abuova B.P. The symbolism of the yurt
in Y.Serebriansky's "Kazakh Fairy Tales": testing the
methodology of social reading

Alekseev P.V. The image of the Kazakh steppe in Annette
Meakin's "A Ribbon of Iron" (1901)..... 56

Алексеев П.В. Аннетт Микиннің «A Ribbon of Iron»
(1901) еңбегіндегі қазақ даласының бейнесі

Алексеев П.В. Образ казахской степи в травелог
Аннетт Микин «A Ribbon of Iron» (1901)

Андасова М.М. Метаморфозы миров в «Кодзики
(Записи о деяниях древности)»..... 65

Андасова М.М. «Кожики» («Ежелгі заманның істері
туралы жазбалар») шығармасындағы элемдердің
метаморфоздары

Andassova M.M. Metamorphoses of worlds in "Kojiki"
(Records of Ancient Matters)

Valieva Z.R. Russian-language literature progress in
Kazakhstan..... 74

Валиева З.Р. Қазақстанда орыс тіліндегі әдебиеттінің
дамуы

Валиева З.Р. Развитие русскоязычной литературы в
Казахстане

Abai Kazakh National
Pedagogical University

BULLETIN
Series "Philological Sciences"
No. 3(93), 2025.

Periodicity - 4 issues per year.
Published since 2000.

Editor-in-chief

Doctor of Philological Sciences, Professor
Abisheva S.

Deputy Editor-in-chief

Doctor of Philological Sciences, Professor
Essenova K.

Scientific Editor

PhD, Associate Professor Sabirova D.

Editorial board

Candidate of Philological Sciences,
Associate Prof. Zhirenov S.

Candidate of Philological Sciences,
Associate Prof. Satemirova D.

Doctor of Philological Sciences, Prof.,
Al-Farabi Kazakh National University

Dzholdasbekova B.

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.,
Al-Farabi Kazakh National University

Salkhanova Zh.

Doctor of Philological Sciences, Prof.,
Kazakh National Women's Teacher Training
University Kiyнова Zh.

PhD, Associate Prof., T. Zhurgenov Kazakh
National Academy of Arts Zhalalova A.

Doctor of Philological Sciences, Prof., RUDN
Bakhtikireeva U. (Russia)

Doctor of Philological Sciences, Associate Prof.,
Gorno-Altaysk State University

Alekseyev P. (Russia)

Doctor of Philological Sciences,
Prof., University of Warmia and Mazury

Kiklewicz A. (Poland)

PhD, Prof., George Washington
University Rollberg P. (USA)

PhD, Prof., University of Central Lancashire
Tabachnikova O. (The United Kingdom)

Executive Secretary

PhD, Associate professor Serikova S.

Technical Secretary

Candidate of Philological Sciences,
Associate professor Osmanova Z.

©Abai Kazakh National Pedagogical
University, 2025

Registered in the Ministry of Culture and
Information of the Republic of Kazakhstan
8 May 2009 No10109-Zh/Ж

Signed in print 28.09.2025.
Format 60x84 1/8. Volume 16.75
teaching and publishing lists. Order 454.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
Abai KazNPU

Publishing House "Ulagat" of the Abai Kazakh
National Pedagogical University

Варга П. Рудольф Штейнер и его учение в русской культуре рубежа XIX-XX веков: хроника становления антропософского общества в дореволюционной России.. 86

Варга П. Рудольф Штейнер және оның XIX-XX ғасырлар тоғысындағы орыс мәдениетіндегі ілімі: революцияға дейінгі Ресейдегі антропософиялық қоғамның қалыптасу шежіресі

Varga P. Rudolf Steiner and his teachings in Russian culture at the turn of the 19th-20th centuries: a chronicle of the formation of the anthroposophical society in pre-revolutionary Russia

Қадыр Ә. Абай Құнанбаев және Тейіпжан Әлиев..... 97

Қадыр Ә. Абай Құнанбаев и Тейіпжан Алиев

Kadyr A. Abai Kunanbayev and Teipzhan Aliyev

Сабинова Д.А., Бай С. Концептуальные основы изучения образа Казахстана..... 104

Сабинова Д.А., Бай С. Қазақстан бейнесін зерттеудің концептуалдық негіздері

Sabirova D.A., Bai X. Conceptual foundations for studying the image of Kazakhstan

Сисенбай А.Ж., Кушкимбаева А.С., Абдрахманова Ж.М. Диалог формаларының көркем дискурстағы функционалдық рөлі..... 113

Сисенбай А.Ж., Кушкимбаева А.С., Абдрахманова Ж.М. Функциональная роль форм диалога в художественном дискурсе

Sisenbay A.Zh., Kushkimbayeva A.S., Abdrakhmanova Zh.M. The functional role of dialogue forms in literature discourse

ПЕДАГОГИКА МЕН ӘДІСТЕМЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИКИ И МЕТОДИКИ PROBLEMS OF PEDAGOGY AND METHODOLOGY

Атембаева Г.А., Есетова А.Т., Бекбаева Д.Р. Интеграция современных цифровых технологий в системе языкового образования..... 121

Атембаева Г.А., Есетова А.Т., Бекбаева Д.Р. Тілді білім беру жүйесіндегі қазіргі цифрлық технологияларды интеграциялау

Atembayeva G.A., Yesetova A.T., Bekbayeva D.R. Integration of modern digital technologies in the system of language education

Біздің авторлар..... 129

Наши авторы..... 131

Our authors..... 133

23. Lotman Yu.M. (1970). *Struktura khudozhestvennogo teksta [The structure of the fiction text]*. Moskva. [in Russian]
24. Kunz T. (2019). *Więcej niż słowa. Literatura jako forma istnienia*. Kraków. [in Polish]

FTAMP 16.21.61

10.51889/2959-5657.2025.93.3.005

Пашан Д.М.¹ , Жұманқызы А.² , *Батырбекова К.А.³

^{1,2}Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты
Алматы, Қазақстан

³М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
Шымкент, Қазақстан

e-mail: pashan_dan@mail.ru

e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru

*e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

ҚАЗАҚ ЕСІМДЕРІНІҢ ТАРИХИ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ҚОЛДАНЫСЫ: ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ФАКТОРЛАР ЖӘНЕ СТАТИСТИКАЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР

Аңдатпа

Кез-келген тілдегі белгілі бір лексикалық категорияны сипаттайтын жалқы есімдердің барлық түрін ғылыми зерттеу қазіргі таңда жалпыға бірдей танылды. Әлемдік тіл білімінің заманауи даму кезеңі ономастикалық ізденістердің жедел өсуімен сипатталады. Себебі ономастика бойынша зерттеулер археология, әлеуметтану, тарихи география сияқты ғылымдардың сұрақтарына жауап береді. Соңғы жылдары антропонимлер лингвистикалық нысан ретінде лингвист мамандардың назарын көп аударуда. Сондықтан қазақтардың антропонимиясына үңілу ұлттық әлеуметтік-лингвистикалық ортаның бір саласын зерттеумен парапар. Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты қазақтардың заманауи антропонимикалық жүйесінің күйі жауап бере алатын сұрақтар тізбегіне жауап іздеу қажеттілігінен туады. Қазақ есімдерінің тарихи-лингвистикалық, статистикалық, әлеуметтік түрде талдануының міндеттері келесідей нақтыланады: қолда бар антропонимикалық материалды жинау, өңдеу; заманауи қазақ есімдерінің қалыптасуының тарихын, ерекшеліктерін көрсету, антропонимикалықжүйенің соңғы бес жылдықтағы даму динамикасын қарастыру. Зерттеу жұмысының тақырыбын ашу кезінде тіл білімінің жалпы методологиялық принциптері, белгілі ономасттардың теориялық еңбектері негіз болды. Авторлар зерттеу барысында ономастикалық ғылымның қолданатын барлық дерлік әдістеріне жүгінді. Соның ішінде, бақылау, сипаттау, құрылымдық-этимологиялық тарихи-салыстыру талдау әдістері қолданылды. Жұмыстың маңыздылығы оның түркі ономастикасының дамуына қосатын үлесімен сипатталады. Нәтижелер қазақ антропонимикасына қосымша мәліметтер енгізу септігін тигізеді. Статистикалық мәліметтер ұлттық білім мен ұлттық тілдің қалыптасу үдерістері жөнінде лингвисттар мен әлеуметтанушыларға қорытынды жасауға жақсы. Сонымен қатар, оқулықтар, сөздіктер, оқу әдістемелерін жасаған кезде де мақаладағы нәтижелерді қолданса болады.

Түйін сөздер: ономастика, әлеуметтік-мәдени фактор, статистика, антропонимика, лексикалық категория, түркі ономастикасы, әлеуметтік лингвистика

Алғыс: Бұл зерттеу ҚР ҒЖБМ ҒК-нің қаржыландыруымен ЖТН BR20280984 «Қазақ тілінің жаңғыру әлеуеті: жаңартпалар <лат. innovation>, үрдістер мен үдерістер» атты іргелі ғылыми зерттеу аясында әзірленді.

Пашан Д.М.¹ , Жуманкызы А.² , *Батырбекова К.А.³

^{1,2}Институт языкознания имени Ахмета Байтурсынова
Алматы, Казахстан

³Южно-Казахстанский университет им. Ауэзова
Шымкент, Казахстан

e-mail: pashan_dan@mail.ru

e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru

*e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

ИСТОРИЧЕСКОЕ И СОВРЕМЕННОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАЗАХСКИХ ИМЕН: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ И СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ

Аннотация

Научное изучение всех видов имен собственных, характеризующих определенную лексическую категорию в любом языке, в настоящее время общепризнано. Современный этап развития мирового языкознания характеризуется ускоренным ростом ономастических поисков. Это связано с тем, что исследования ономастики отвечают на вопросы таких наук, как археология, социология, историческая география. В последние годы антропонимы как лингвистическая форма все больше привлекают внимание лингвистов-специалистов. Поэтому погружение в антропонимию казахов является парапаром изучения одной из областей национальной социолингвистической среды. Основная цель исследовательской работы состоит в том, чтобы состояние современной антропонимической системы казахов исходило из необходимости поиска ответов на ряд вопросов, на которые они могли бы ответить. Задачи тарийско-лингвистического, статистического, социального анализа казахских имен уточняются следующим образом: сбор, обработка имеющегося антропонимического материала; отражение истории, особенностей формирования современных казахских имен, рассмотрение динамики развития антропонимической системы за последние пять лет. В раскрытии темы исследовательской работы были заложены общие методологические принципы языкознания, теоретические труды известных ономастов. Авторы обратились почти ко всем методам, которые ономастическая наука использует в своем исследовании. В том числе применялись методы наблюдательного, описательного, структурно-этимологического историко-сравнительного анализа. Важность работы характеризуется ее вкладом в развитие тюркской ономастики. Результаты будут способствовать внедрению дополнительных данных в казахскую антропонимику. Статистические данные хороши для того, чтобы сделать выводы лингвистам и социологам о процессах формирования национального образования и национального языка. Кроме того, при создании учебников, словарей, методик обучения можно использовать результаты, содержащиеся в статье.

Ключевые слова: ономастика, социокультурный фактор, статистика, антропонимика, лексическая категория, тюркская ономастика, социолингвистика

Pashan D.M.¹ , Zhumankyzy A.² , *Batyrbekova K.A.³
^{1,2}Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics
Almaty, Kazakhstan
³Auezov South Kazakhstan University
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: pashan_dan@mail.ru
e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru
*e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

HISTORICAL AND MODERN USE OF KAZAKH NAMES: SOCIO-CULTURAL FACTORS AND STATISTICAL CHANGES

Abstract

The scientific study of all kinds of proper names that characterize a particular lexical category in any language is now universally recognized. The modern stage of development of World linguistics is characterized by the rapid growth of onomastic searches. This is because research on onomastics answers questions from sciences such as archeology, sociology, historical geography. In recent years, anthroponyms as a linguistic object have been attracting more and more attention of linguists. Therefore, looking at the anthroponymy of Kazakhs is a parapar with the study of one of the areas of the national socio-linguistic environment. The main goal of the research work is the need to find answers to a series of questions that the state of the modern anthroponymic system of Kazakhs can answer. The tasks of tarii-linguistic, statistical, social analysis of Kazakh names are as follows: collection, processing of available anthroponymic material; reflection of the history, features of the formation of modern Kazakh names, consideration of the dynamics of the development of the anthroponymic system over the past five years. When revealing the topic of the research work, the general methodological principles of linguistics, the theoretical works of well-known onomasts were taken as the basis. In the course of the study, the authors turned to almost all the methods used by onomastic science. In particular, methods of observation, description, structural and etymological historical and comparative analysis were used. The significance of the work is characterized by its contribution to the development of Turkic onomastics. The results will contribute to the introduction of additional information into Kazakh anthroponymy. Statistical data are good for linguists and sociologists to draw conclusions about the processes of National Education and formation of the national language. In addition, when creating textbooks, dictionaries, and teaching methods, you can use the results of the article.

Keywords: onomastics, socio-cultural factor, statistics, anthroponymics, lexical category, Turkic onomastics, sociolinguistics

Кіріспе. Қазақ халқы шыр етіп дүние есігін ашқан сәбиге арналып жасалатын әдет-ғұрып, міндеттерді бұлжытпай, мұқият орындауға тырысқан. Сондай ғұрыптардың бірі – сәбиге есім қою. Қазақ халқының даласында есім баланың болашағына әсер етеді деген көзқарас бар. Сондықтан, сәбиге ат таңдау кезінде ертеден бері есімнің шығу тарихына, мән-мағынасына аса назар аударады. Қазақ лингвистерінің де лингвистиканың ішінде жалқы есімдерді зерттейтін ономастика саласына көп көңіл бөлетіндері осыдан.

Ономастика кез-келген жанды немес жансыз заттардың не құбылыстардың есімін зерттейді. Грек тілінде «ономастика» – «ат қою өнері», яғни атауларды зерттейтін ғылым саласы деп аударылады. Ономастиканың күрделі саласы – антропонимика. Антропонимика кісі аттары, әке аттары, адамның тегі, дақап аттарды зерттейді. Қазақ мәдениетіндегі антропонимика ғылымының заманауи кісі есімдеріне қатысты дамуы, кеңеюі жұмыстың өзектілігін айқындайды. Қазақ ономастикасы жөнінде бөлек зерттеулер ХХ ғасырдың 60-70 жылдары пайда бола бастады. Т.Ж. Жанұзақов, О.А. Султаньяев, К.Есбаева, Е.А. Керимбаев

еңбектерінде қазақ антропонимикасы лексика-семантикалық сипат бойынша жіктеліп, тарихи, этномәдени шығу тарихтары зерттелген [1].

Алайда, қазіргі таңда жинақталған ақпараттарды, тарихи мәліметтерді, еңбектерді жалпылайтын, жүйелейтін XIX ғасырдағы қазақ есімдерінің даму динамикасын көрсететін жұмыстар жоқтың қасы.

Қазақ есімдері XX ғасырдың 20-жылдары мен XXI ғасырға дейін көптеген ауысуларға тап болды. Жаһандану үдерістері мен халықтардың интеграциясы қазақтардың антропонимиясының тіларалық кеңістікте өз колоритті ерекшеліктерін сақтай отыра бейімделуге тырысқанын көрсетеді. Қазіргі заманауи қазақ есімдерінің сан жағынан мол болуы ғана емес, құрамы мен құрылыс жағынан да сан алуан болуы көп кездеседі. 1968 жылдың өзінде ономаст ғалым Т. Жанұзақов “Қандай есімді ұнатасыз?” еңбегінде қазақ есімдерінің көптүрлілігін ашып көрсеткен [2].

Әр халықтың тіл білімінде антропонимия ғылыми жан-жақсы зерттелген. Мысалы, Э.А. Бегматовтың “Өзбек есімдері”, Г.Ф. Саттаровтың “Татар есімдері”, Ю.М. Гусеваның “РСФСР халықтарының есімдері”, О. Мирзаевтың “Әзірбайжан есімдері”, Ортиков Р. мен Калонтаев Я.-ның “Тәжік есімдерінің емлесі” атты еңбектері түркі халықтарының антропонимикасын тереннен зерттеуге үлестерін тигізеді [3]. Зерттеу жұмысының міндеттері:

- антропонимикалық материалды жинау, өңдеу, жүйелеу;
- антропонимикалық жүйенің құрылу мен қалыптасу ерекшеліктерінің тарихын көрсету;
- соңғы жылдардағы қазақ есімдерінің өзгеріс динамикасын көрсету;
- заманауи есімдердің қалыптасуына әсер еткен әлеуметтік-мәдени факторларды жүйелеу.

Әдістер мен материалдар. Зерттеу жұмысының тақырыбын ашу кезінде тіл білімінің жалпы методологиялық принциптері ескеріліп, Баскаков Н.А., Зинина С.И., Никонова В.А., Подольский Н.В., Саттарова Г.Ф., Жанұзақов Т., Мұсаев К.М. ғалымдарының теориялық тұжырымдамалары негіз болды. Бодуэн де Куртен И.А. “тілде барлығы қозғалады, бәрі ауысады”, “жалқы есімдерді әртүрлі дәуірлерге ажырата алу керек” деген пікіріне сүйене отырып жұмыстың міндеттері халық тарихы мен динамикасының жақын байланысы түрінде қарастырылды. Мақаладағы зерттеу адам есімдерінің белгілі бір дәуірге жататынын зерттеу ономастикалық материалдың инвентаризация әдісін қолдануды қажет етті. Тарихи-салыстырмалық, статистикалық талдау секілді әдістер заманауи қазақ есімдеріне талдау жасауда көмектесті.

Ұлт болмысының көрінісі іспеттес антропонимиканың пайда болу, қалыптасу, даму кезеңдері өте күрделі үдеріс. Мұндай кезеңдерден қазақ есімдері де өткені айдан анық. Себебі жалпытүркі халықтары үлкен толқулардан, тарихи жағдаяттардан, саяси-экономикалық тербелістерді бастан өткерген этностың бірі. Түркі халықтарының антропонимикасы көне дәуірден бері қарай бірнеше кезеңдерге бөлінеді. Қазақ антропонимикасы Т. Жанұзақовтың еңбегі бойынша 5 дәуірді қамтиды [3; 4]:

- I дәуір – көне түркі заманы;
- II дәуір – орта ғасырлар;
- III дәуір – 17-19 ғасыр аралығы;
- IV дәуір – Қазақ революциясынан кейінгі Кеңес үкіметінің заманы.

Ұ.А. Мұсабекова аталған төрт кезеңге бесінші кезең XX ғасырдың 90-жылдарынан бергі тәуелсіздік уақытын қосады. Бұл жіктелу логикалық көзқарас бойынша дұрыс саналады. Түркітанушы ғалымдарының жіктелуіне назар салсақ, олар тайпа атауларымен байланыстырады. Н.А. Баскаков түркі тілдері антропонимикасын былайша ажыратады [5]:

- алтай дәуірі;
- ғұн дәуірі;
- көне түркі дәуірі;
- орта түркі;
- жаңа түркі;

- ең жаңа дәуір.

Алтай дәуіріндегі есімдерге Еділ, Томирис, Шу батыр, Алып Ер Тұңға, Мөде сияқты есімдер тән. Көне түркі дәуіріне Бумын, Білге, Тоныкөк, Күлтегін сияқты сол кезеңдегі батырлардың, хандардың есімдерін жатқызамыз. Ы.Ұ. Тұранов жұмысында [5] орта түркі дәуірін исламдық өркениет кезеңі, орда дәуірі деп қарастырған. Исламдық өркениет кезеңі, яғни орта түркі дәуірінде тіліміз араб және парсы мәдениетінен енген сөздермен байытылған. Сондықтан, Мәдина, Фатима, Гаухар, Дүрия, Шерәлі, Ахмет, Жүсіп, Иса, Мұхаммед, Мұстафа, Ибраһим, Зиба, Рахметолла, Нығметолла сияқты есімдер жатады. Орда дәуірі деп Шыңғысхан империясының билік еткен кезеңі мен қазақ халқының толысу дәуірінің аралығын жатқызамыз. Шона, Ойрат, Сайын, Баян, Ноян, Сардар есімдері осы кезден бастау алады. 15-19 ғасырларды қамтитын аралықта Жәнібек, Әйгерім, Абылай, Ақтамберді, Тәуекел, Қазыбек, Қобыланды, Қасым, Жомарт, Махамбет, Ақан, Төле, Тоғжан есімдері жатады.

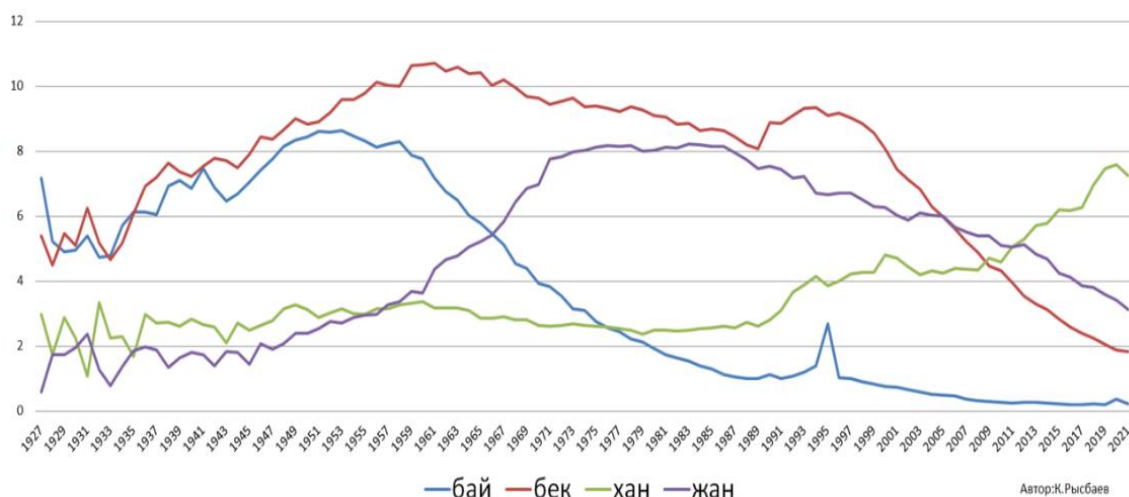
Интеллектуалдық ояну орын алған кезеңде 20-ғасырдың басында ұлттық сауаттанумен қатар ұлттың отарлануы да қатар жүріп жатқан еді. Бұл кезеңде Болыс, Мәриям, Мәрия, Роза, Советбек сынды есімдер кеңге жайылды. Тәуелсіздік кезеңінде мемлекетіміз басқа елдермен мәдени, сауда байланыстарын орнатты. Соның арқасында өркениет те, менталитет те дамыды. Қазақ халқы балаларына бұрынғы тарихи тұлғалардың есімдерімен қатар, Еуропадан келген есімдерді қоя бастаған еді. Мысалы, Әнел, Элеанор, Атилла, Алпамыс, Жанна және т.б.

Қазақ тіл біліміндегі есімдер байырғы қазақи мәдени-тарихи өмірдің бейнесін айқын көрсетеді. Антропонимдерге 1-кестедегідей жіктелу тән. Балаларға ат қою кезінде әдет-ғұрыппен қатар ырым тыйымдар да қатар жүрген. Мысалы, тіл-көз тимесін, жын-шайтаннан сақтау наным-сенімімен балаларға Күшікбай, Жаманбала, Көтібар, Ақбұт сияқты шорақтау естілетін есімдер берген.

Кесте 1. Қазақ есімдерінің лексика-семантикалық топтарға жіктелуі

Мал шаруашылығымен байланысты есімдер:	Бота, Бұқа, Аққозы., Құлыншак, Жылқыбай, Қозы т.б.
Табиғат құбылысымен байланысты есімдер:	Таубай, Боран, Толғанай, Айым т.б.
Аңдар мен үй хайуанаттары және құстармен байланысты есімдер:	Арыстан, Түлкібай, Лашын т.б.
Асыл металдар мен қымбат заттар атауларына байланысты есімдер:	Алтын, Болат, Маржан т.б.
Өсімдік аттарына байланысты:	Қызғалдақ, Райхан, Раушан, Гүлжан т.б.
Жеміс-жидек атауларымен байланысты:	Алма, Мейіз, Анар, Жаңғақ т.б.
Туыстық атаулармен байланысты:	Атабек, Баба, Туғанбай, Жиенбай т.б.
Жер-су аттарына қойылған есімдер:	Алатау, Еділ, Орал, Алтай т.б.
Түрлі тағам аттарына байланысты есімдер:	Айранбай, Шырынбай, Шекер, Сүттібай т.б.
Үй-жиһаздарымен, мүліктерге байланысты:	Шара, Табақбай, Айнагүл т.б.

Қазақтардың есімдерінің тағы бір тобы баланы жақсылыққа жетелеу мақсатында арман, тілек, мақсаттармен байланыстырылады. Бұл есімдердің тобы барлық дәуірлерде кездеседі. Мысалы, Батыр, Арыстан, Әсем, Көркем, Бақыт, Дәулет, Ботагөз, Мыңжасар, Ақыл және т.с.с. Ал есімдердің соңына “бек, хан, би, бегім, хан, сұлтан, бай, төре” компоненттерін қосу орта ғасырлар тарихының оқиғаларынан кейін көп орын алып, Кеңес үкіметі кезінде бәсеңдеп қалды (сурет 1). Ал қазіргі таңда бұл компоненттер қайта сәнге айналған.

Сурет 1. 1927-2021 жылдары аралығындағы ер адамдардың арасында таралған жалғаулар

Нәтижелер мен талқылау. Антропонимиканы халықтың тарихын зерттеусіз, ұлттық өзіндік танымның спецификалық ерекшеліктерін білмей, этностың пайда болуының әлеуметтік, геополитикалық шартын түсінбей зерттеу мүмкін емес. Соңғы жылдардағы анықтаушы фактор ретінде төмендегі төрт түсінік қызмет етеді.

Бірінші фактор, қазақ тілінің түркі тілдер тобына жататындығы. Бірақ, түркішілдік қазақтардың өзіндік танымында абстракты ұғым болып саналады. Екінші фактор, ислам діні. Үшінші фактор көшпенділік өмір салты. Бұл қазақ халқының санасында эмоционалды және терең психологиялық орын қалдырды. Ол өзіндік ерекше батысқа да, шығысқа да жатпайтын, орталық-еуропалық феномен іспеттес. Төртінші элемент – халықтың жермен байланысы. Аталған факторлардың әсерінен қазіргі таңда ұлттық тіл өзіндік лейбл түрінде нәтиже көрсетеді.

Антропонимикалық жүйенің қалыптасуына материалды және рухани мәдениет те өз әсерін тинізді. Мәдениет – қоғамның материалды, рухани дамуының жетістіктерінің жиынтығы, адам мен табиғаттың әрекеттесуінің нәтижесі. Табиғат адамға мәдениетті құруға қажетті материалдың қорын береді. Сондықтан, қазақ есімдері белгілі бір кезеңдегі оқиғамен, мәдениетпен байланысты.

Қазақтардың материалды мәдениеті тамырын өте тереңге жаяды. Қазақстандағы адамдардың алғашқы іздері ерте палеолит дәуіріне жататыны белгілі. Оған дәлел Тараз қаласының маңынан табылған Тәңірқазан, Бөріқазан тұрақтары. 6 ғасырдың алғашқы жартысында тайпалар қалыптаса бастады. Түрік қағанаты-Батыс-түркі қағанаты- Қарлұқ қағанаты- Оғыз мемлекеті- Қимақтар мен қыпшақтардың мемлекеті-Қараханидтер мемлекеті- біздің уақыт заманауи қазақ тілінің антропонимикалық жүйесінің қалыптасуы мен дамуының негізгі кезеңдері. Қазақ халқының қалыптасуының күрделі кезеңі XV ғасыр мен ХХІ ғасыр басы. XV ғасырдағы қазақ халқының қалыптасуы Қазақ мемлекетінің бой түзеген уақыты. Аталған тарихи кезеңдерде пайда болған апеллятивтер антропоимдерге өтту. Белгілі бір материалдық мәдениетті сипаттайтын антропонимикалық атауларды арнайы семантикалық ұяшықтарға бөлгенбіз:

Мысалы “Тұрмыс, тұрмысқа қажетті құралдар” семантикалық ұяшығы: Орақ-Орақ(бай), Табақ- Табақ(бай). “Мал шаруашылығы”тақырыбы: Мал- Малбай, бек, Қой- Қой(лы)(бай); Отырықшылық семантикалық ұяшығы: Бидай- Бидай(гүл), (Ақ) Бидай, Сабан – Сабан(бай), “Балық аулау, аңшылық”: Балық – Балық(бай),(бек); “Киім аттары”: Байпақ-Байпақ(бай), Қалпақ- (Ақ)Қалпақ.

Түркі халықтарының рухани мәдениеті туралы айтқан кезде, көне түріктердің өміріндегі пұтқа табынушылықты айта кету керек. Әлемнің барлық халықтары секілді ерте түркілер

қоғамдық дамудың бастапқы сатысында пұтқа табынды. Ең ұлысы аспан құдайы – Тенгри болды. Бұл жөнінде Орхондық ескерткіштер – пратографтар бар. Ислам дінінің таралуы қазақтардың рухани өміріне айтарлықтай әсер етті. Түріктердің орта ғасырлардағы антропонимиконында араб лексикасының компоненттері көп кездеседі.

Қазақтардың рухани мәдениеті моральдық, өнер, ұнамшылдық ұғымдарымен тығыз байланысты. Көшпелі түркілердің ғасырлар бойы жеке моральдық кодекстері қалыптасып, негізгі ұғымдары ақсақалдардан жас ұрпаққа беріліп отырды. Бұл ұғымдарға ауызекі халық шығармашылығы дәлел. Олардың барлығы заманауи қазақтардың антропонимиконында көрсетілген. Мысал ретінде келесі семантикалық ұяшықты қарастырайық:

“Пұтқа табынуға байланысты”: Тенгри (Танир)- Тәңір(бай), (берген), “Исламға байланысты”: Алла(х)- (Габд)олла, Алла(берген), Мұхаммед- (Әл)мағамбет, Маханбет, (Аль)Мұхан, Махан (бай). Мораль, ұнамшылдық семантикалық ұяшығы: Әділет-Әділ(бек), Азат- Азат (бай). “Отбасы, ру, тайпа, халық” семантикалық ұяшығы: Ата- Ата(бек), Аға-Аға(бек). Өнерге байланысты. Өнер(бек), Сымбат(гүл).

Мұсаев К.М. заманауи қазақ есімдерін зерттеу үшін түрік антропонимдерінің бірыңғай жіктелуін қарастырған дұрыс деген пікір айтқан еді [6]. Бұл уақытта әртүрлі принциптер пайдаланылуы мүмкін. Соның бірі- пласттар бойынша жіктеу:

- бастапқы түркі пласт;
- кірме пласт (қазақтардың мәдени, рухани, әлеуметтік, экономикалық байланыстарын көрсетеді).

XIX ғасырдың қазақ есімдерін келесі этнолингвистикалық пласттарғы бөлу ұсынылады: 1. Жалпыалтай пласты; 2. Түркі пласты; 2. Қытай, Моңғол, Араб, Славян, Парсы елдерінен енген кірме пласт; 4. Гибридтер; 5. Жаңа қазақша пласт.

I. Жалпыалтай пласты. Қазақ есімдерінің арасында Саттаров Г.Ф. зерттеуі бойынша алтай дәуіріне жататын есімдер жиі кездеседі [7]. Мысалы, Алтын, Алтынай, Алтынбай, Алтыншаш, Алтынбек. Мұндағы алтын сөзі тұңғұс-маньчжур тілдеріндегі алтан, бурят тіліндегі алта(н), моңғол тіліндегі алтн сөздеріне ұқсас, әрі мағыналары бір. Қазақ тілінде бай, моңғол тілінде баян, бурят тілінде баян, тұңғұс-маньчжур тілдерінде баж сөздері де ұқсас. Осыған қатысты есімдер: Байбек, Байболат, Байбөрі, Байтемір, Байбарыс, Байсұлу.

II. Түрік пласты:

- *көнетүркі пласты*. XX ғасырдан бері қазақ антропонимиконында көнетүркі есімдер бөлек пласты құрайды. Ертеде қазақтар, көптеген тарихшылардың дәлелдеуі бойынша, ислам дініне қарағанда пұтқа табынушылықты көбірек қолдаған. Сондықтан, көбіне сол наным-сенімдерге сай келетін есімдер көптеп кездеседі. В.А. Гордлевский көнетүркі пластын мұсылманға дейінгі деп атап, оның өзінің бірнеше семантикалық антропонимдердің тобын құрайтынын атап өткен [8].

Қазақтардың пұтқа табынушылығымен байланысты қазақ есімдері апеллятивті лексика негізінде жасалады. Ең көне қабатты табиғат құбылыстары, көне құдайлардың аттары құрайды. Мысалы: 1) “ай” түбірімен Айтуған, Айсұлу; 2) Күн түбірімен: Күнсұлу, Күнай және т.б.

Егер әйел есімдері қымбат бағалы тастармен, діни сенімдермен байланыстырылса, көнетүркі ер адамдардың есімдері көбіне жануарлар әлемімен байланысты: 1) “қасқыр” түбірімен: Бөрі, Бөрібай, Байбөрі; 2) “Барыс” түбірімен: Барысбек, Барыс және т.б.

Жанұзақов Т.Д. Бөрі, Бөрібай, Қасқырбай, Бөлтірік сияқты есімдердің болуыан ертеде қазақтар қасқырды өздерінің меценаты санаған [4]. Сонымен қатар, зерттелетін пластқа мынадай есімдерді жатқызуға болады: 1) Алпамыс (алп – батыр + мыс – мамыш “батыр”), Еркін (ерк < erk “күш”, “билік” + ін < an “сана”), Арыстан (ар “каштан”, арсіл+ ан “аң”); 2) Ораз (orus//rus “бақыт”), Құттыбай (құтты “бақыт, бақыты”+бай) және т.б.

Сонымен, көнетүркі қазақ есімдерін талдау кезінде олардың ертеде қоршаған ортаны көне діни наным-сенімдермен (тотемизм, анимизм және т.б.) қабылдағанын көрсетеді.

- *қазақтардың жеке пласты*

Қазақтардың жеке пластына жататын есімдер тобының шеңбері өте кең. Оларды мынадай екі негізгі топқа жіктеуге болады: 1) адамның материалды немесе рухани өмірі туралы ақпарат беретін есімдер: Балтабай, Ақмоншақ, Дауылбай; 2) адамның жеке тұлғасы туралы ақпарат беретін есімдер: Жайдарбек, Артықбай, Қуандық және т.б. Бізбен зерттелген есімдердің келесі тобы түркі тілдердің көбінде кездесетін, жалпы сөзден туындаған есімдер: Жиенбай, Елікбай, Қаламқас және т.б.

III. Кірме пласт.

- *қытай пласты*. Қытай тілінен енген қазақтардың есімдері бөлек сақталмаған. Оларды қазақ фамилияларында көбірек кездестіруге болады: Жамбыл- “ямынь”- сот, иеленетін орын, Бақсыбай- бақсы+бай- қытай тілінде бақсы – мұғалім, тәлімгер және т.б.

- *моңғол пласты*. Араб-иран пластымен салыстырғандай моңғол пласты кең диапазонда таралмаған. Кеңесбаева С.К., Сарыбаева Ш.Ш зерттеулерінде моңғол-қазақ тілдерін зерттей отыра монголизмнің кіруі олармен көршілес болуымен қатар, моңғолдардың баса-көктеп кіруімен тығыз байланыстырылады. Бұндай антропонимикондарға: Бөкенбай – “бокун”, Жайсан- “зайсан”- “билеуші, басқарушы”, Жирен – “церен” - “ұзақ өмір”.

- *иран (парсы) пласты*. Түркі халықтарының тілдеріндегі иранизм Орта Азия мен Қазақстанды қамтып, арабизмге қарағанда ертерек енді. Ол соғды, тохар тайпаларымен түркі тайпаларының арасында қатынаспен түсіндіріледі. Құрамы бойынша парсы пласты біртекті пластты құрамайды. Парсы сөздерінің бірқатары көптеген қазақ есімдерінің пайда болуының компоненті: жан, гүл, болат және т.б. Мысалы: Гүлзапира, Жания, Тасболат және т.б. Қазақтардың есімдерінің арасында парсы күнтізбесінің атауларымен байланысты: Адина, Дүйсен, Жексенбай сияқты есімдер көп кездеседі. Көптеген парсы атаулары қазақ тілінде деэтимологияға ұшырап, экзотикалық болып естілмейді. Бұл туралы А. Гафуров “Шәкен деген қазақ есімінің парс-тәжіктердің Шахимардан деген атауының өзгерісінің нәтижесі екенін қайдан білуге болады” деп жазған [9].

- *араб пласты*. Араб антропонимиясы қазақтардың есімдерінің қалыптасуында үлкен рөл ойнайды. Араб кірме атаулары тек сыртқы факторларға ғана емес, әлеуметтік-экономикалық, мәдени, этникалық, тілдік үдерістерге қатты әсер етті. В.А. Гордлевский “мұсылмандардың есімдерінің шеңбері тар. Олар көбіне Пайғамбарлардың, сахабалардың аттарын таңдайды: Мұхаммед, Ахмед, Мұстафа, Омар және т.б. Пайғамбарлардың есімдері Мұхаммедтің сүннетік амалы ретінде орындалады”. Арабтардан енген есімдерін екі үлкен топқа жіктесе болады: мұсылман дінімен тікелей байланысты: Рахым, Хафиз, Рахман және т.б.; тұрмыстық ауызекі лексикадан пайда болған есімдер: Ақлима (ақыл), Жамиля (әдемі), Манар (маяк) және т.б. Мұсылман дінімен тығыз байланысты есімдерді өз кезегінде 1) “ислам” компонентімен: Ислам, Исламхан, Исламбек және т.б. 2) “дин” – “дін, сенім” компонентімен Ғайнетдин, Низаметдин және т.б. 3) “Алла, улла, олла” – “жалғыз” компоненттерімен: Набибулла, Ниетулла, Абдолла, Хамидолла және т.б. 4) “абд” – “құл, Аллахтың құлы” компонентімен: Әбдуали, Әбдикәрім және т.б. [10].

- *славян және батыс еуропалық пласт*. Орыс тілінен сөздердің енуі 18 ғасырдан басталып, 20 ғасырдың 20-жылдарында ауызекі тілмен қатар, іскерлік хаттармен байланысты. Орысша есімдердің кең таралуы 1940 жылдың 10 қарашасында орыс графикасы негізінде әліпбидің ену уақытымен парапар [11]. Сол жылдары отау құрған аралас ұлт өкілдері орыс тілінен енген есімдерді көптеп қоя бастады. Кірме аттардың арасында ағылшын, француз, неміс, испан, итальян, грек тілдері де кездесті: 1) Латын, грек тілдеріне жататын орысша есімдер: Марина, Елена, Маргарита және т.б. 2) Батысеуропалық есімдер: Жанна, Эльвира, Марат және т.б. 3) Революциялық оқиғаларды көрсететін атаулар: Клара, Суньяцин, Октябрина және т.б. 4) Ақын, суретші, жазушылардың есімдері: Архимед, Мопассан, Гагарин және т.б. 5) Әдебиет кейіпкерлерінің аттары: Спартак, Изольда, Лаура және т.б. 6) Қала, өзен, тау аттарынан пайда болған есімдер: Марсель, Крым және т.б. 7)

Орыс тілінің жалпы есімдерінен пайда болған аттар: Мина, Майор, Совхозбек, Завод және т.б. 8) Қысқартылған сөздерден немесе бірнеше сөздердің тіркесуінен: Ринат, Марлен, Мәлс және т.б.

IV. Гибридтер. Моңғол, орыс, араб, парсы пласттарының қазақ даласына еркін енуінің арқасында ерлер мен әйелдердің гибридті есімдерінің бірқатары пайда болды: 1) түркі-қазақ компоненті+ араб компоненті: Айғали, Аймағамбет және т.б. 2) араб компоненті+түркі-қазақ компоненті: Ақылбек, Аманбай және т.б. 3) түркі-қазақ компоненті+ парсы компоненті: Айдос, Айзат және т.б. 4) парсы компоненті+ түркі-қазақ компоненті: Анарбек, Базарбай және т.б. 5) араб компоненті+ парсы компоненті: Әлішер, Бақытжан және т.б. 6) парсы компоненті+ араб компоненті: Бабақожа, Жанахмет және т.б.

V. Жаңа қазақи пласт. Әлеуметтік-саяси, экономикалық, ғылыми-техникалық, мәдени өмірдегі өзгерістер қазақ халқының ана тілінің лексика қабаттарының, сөздік қорының дамуына айтарлықтай әсер етті.

Антропонимикалық қор жаңа есімдермен, семантикалық құрылымы бойынша ыңғайлы есімдермен толықтырылды: Әдемі, Әдемай, Әсем және т.б. Нақты көрсетілген материалдар бойынша, есімдердегі ауысулардан қаша алмайтыңыз мәлім. Ұрпақтардың ауысуы, заман талабына сай болатын әртүрлі өзгерістер халықтың есімдеріне әсерін тигізеді [12].

Әр ұлттың этносы лексика сияқты ұлттың менталды мәдениетімен байланысты. Антропонимдердің құрамы ұлттық-мәдени спецификаға ие. Ұлттық антропонимика өзінің бай құрамы мен ерекше есімдерге ие [13]. Оларды ғылымда “иллокутивті”деп атайды. Құрылымы бойынша, олар:

1) императив-етістік: Қуан, Жалғас, Жайна және т.б.

2) екінші құрамы императив-етістік композиттен: Байбол, Мықбас және т.б.

Сонымен қатар, тілек-есім саналатын есімдердің қызық әрі ерекше категориясы да бар. Мысалы, Ербол (Ер+бол), Қызтумас (Қыз+тумас). Тіпті қыз балаға келесі бала-ұл болсын деген ниетпен: Ұлболсын, Ұлбала, Ұлжалғас, Ұлбөбек, Ұлжан деп қояды. Ал ұл балаға қыз туылсын деген ниетпен қойылатын есім аз. Сирек кездесетін есім: Қыздығой. Кейбір жағдайларда қызға болашақта ұл туылсын деген тілекпен Ұлтуар деп те қояды. Көбінесе есімдер ұлттық дәстүр мен салттың негізінде қойылған. Балалары шетіней беретін отбасыларда Тоқтар, Тұрар, Тұрсын, Тоқтасын, Тұрсынбек, Бектұр (тірі қалсын, өмір сүрсін, өлім тоқтасын деген мағынада), Төлепберген, Өтеміс, Төлеген (ақысы бар, қайтарылған деген мағынада). Бұндай тілек-есімдер адамның өмірлік жолын басынан анықтап беретіндей. Ұзақ өмір сүрсін деген ниетпен: Өмірзақ, Мыңжасар, Бекжан, Есенаман, Бектұрсын, Мұнайтпас, Бектұрған. Күштің, қуаттың иесі болсын деген ниетпен “Ер”, “батыр” компоненттерін қосып, күшті аң, құс, метал. қарулардың атауларын берген: Ербол, Батыржан, Ителгі, Жолбарыс, Қошқар, Нарбай, Тұлпар, Бүркіт, Тінібек, Болат, Темірбек, Найзабек, Семсер, Шоқпар, Балтабек. Байлық, молшылық ниетімен: Құнанбай, Дәркембай, Әзімбай, Кеңгірбай, Тайбағар, Айранбай, Жылқыайдар, Байжігіт, Кеңдебай, Бурахан, Қамысбай, Ырғызбай, Байсал, Үркімбай, Қарақан, Бердібай, Барлыбай, Баймұрат, Дәулет; ақыл, талант: Дарын, Ақылжан, Ақылбай, Есқали, Есмахан, Данышпан, Өнербай, Қаламбай, Ғалым; жомарттық: Мырзабай, Фаиз, Сағи, Жомарт, Дархан, Азат, Алдияр, Ісмет, Шыңғыс, Шашубай, Кәрім, Жазира, Асия; бақыт, сәттілік: Жолан, Жолғай, Ырыс, Бақдәулет, Жеміскүл, Асхат, Баян, Салтанат, Нұргүл, Нұрлан, Дәурен, Береке, Думан; батылдылық: Арынғазы, Шымыр, Ерболсын, Барлас, Ерасыл, Ерден, Ержан, Ерсайын; күш иесі болсын деген тілекпен: Дәрмен, Пәрмен, Қайрат, Қуат, Қамбар, Қобыланды, Қарасай, Шерхан, Толағай; сенімділік ниетімен: Баукен, Баубек, Ақтілек, Досай, Үміт; ұлылық: Ақшоқы, Асқар, Заңғар, Шынар, Бексұлтан; мұқият, саналы болсын деген сенімде: Есназар, Есман, Ескен, Байсал, Абай, Жетес, Парасат, Зейін, Естияр; настойчивости: Қайсар, Таймас, Жігер, даналық: Бөжей, Шалахмет, Дана, Ғалымжан, Лұқпан; шымырлық: Берік, Бектас, Бектемір; сұлулық: Айқыз, Айгерім, Күнке, Айман, Шолпан, Айгүл, Айбала, Айбарша, Айзия, Айзада,

Айпара, Аружан, Айсұлу, Күнсұлу, Нақыш, Гүлжамал, Ажар, Айжамал, Әсем, Әдемі, Гүлдарига, Айбике, Перизат, Меруерт, Гүлназ; ата-анасының сүйеніші болсын деген ниетпен: Белберді, Нұртаза, Өмірсерік, Есмұрат, Медет, Демеу, Сүйеу, Жансая; татулықта өмір сүрсін деген ниетпен: Бейбіт, Бірлік; ұрпағы билеуші болсын деген ниетпен: Бибол, Бектемір, Раис, Өмірбек, Бектас, Бектілеу, Бедел, Құрмет, Абзал, Елеулі, Әкімжан; мінезі жайлы болсын деген сенімде: Жібек, Мақпал, Еркежан, Дүрия, Торғын [14].

Аталған есімдерді қазақ халқы қазір де балаларына қояды. Кейде заманауи ағымға сай ерекше есімдер де кездеседі. Қазақ есімдерін заманауи қолданудың да өзіндік ерекшеліктері: қазақ әліпбиінің нақты әріптері жоқ немесе аз болатын 5-6 әріптен тұратын 2 буынды атаулар беру сәнге айналған [15]. Ал 2023 жылғы Алматы қаласы бойынша екі сөзден тұратын есімдер көптеп берілген. Қыз балаларға: Сафие-Сұлтан, Ерке-Дара, Сафия-Неда, Аврора-Амелия, Сая-Ясмينا, Сейида-Фатима, Серра-Рауза, Сәргөй-Жамал, Арина-Изабелла, Зейнеп-Ниса, Милат-Аниса, Мусилима-Фатих, Суламита-Саломия, Томирис-Ханшайым, Робби-Нур, Саль-Сабиль, Эссма-Нур, Шаха-Бану, Умму-Гульсум, Саидата-Фаризад, Наз-Еркем, Күнім-Зада. Ер балаларға: Аамир-хан, Абылай-Арман, Адам-Серж, Ата-Ман, Бай-Али, Тургут-Бей, Мир-Әлем, Марат-Бек, Хан-Дияр, Саян-Али, Нұр-Аян, Мухаммед-Аттила, Есет-Батыр, Ел-Арда [16].

2024 жылдың 30 сәуірінде 2021 жылғы Халық санағының қорытындысы бойынша есімдер мен фамилиялар туралы жарияланым Ұлттық статистика бюросының ресми сайтына шықты. Бұнда ең көп кездесетін 33 мың қазақ аты, 29 мың қазақ фамилиясы. 95% қазақтың аты мен 83% қазақтың фамилиясы бар. Бұдан басқа орыс және өзбек халықтарының есімдері мен фамилиялары берілген. Деректер 2021 жылғы Халық санағы нәтижесіне негізделген. Бұндай толыққанды антропонимика туралы жарияланым ТМД елдерінде бірінші рет шыққан. Есімдер бойынша толыққанды статистика негізі дамыған Еуропа елдерінде шығып тұрады [17].

Соңғы жылдағы мәліметтерге сүйенсек, халық арасынан төмендегі есімдерді беру сәнге айналған (2-кесте).

Кесте 2. Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша 2024 жылы ең көп кездесетін есімдер [18]

Ұл бала есімдері	Саны	Қыз бала есімдері	Саны
Әлихан	2848	Медина	5307
Омар	2362	Айша	4390
Айсұлтан	2268	Асылым	4139
Әмір	2162	Айлин	4063
Алдияр	2035	Раяна	3019
Мұхаммед	1928	Томирис	2877
Алан	1900	София	2719
Али	1768	Амина	2471
Нұрислам	1549	Айым	2312
Хамза	1468	Аяла	2279

Егер қазіргі тізімді 2014 жылмен салыстыратын болсақ, Әлихан, Әмір және Нұрислам есімдері ұлдар арасында әлі де танымал. Қыздар үшін Айша мен Амина есімдері соңғы онжылдықта танымал болып қала береді.

Қорытынды. Қазақ есімдері – мәдени және әлеуметтік тарихымыздың айнасы. Бұл зерттеу қазақ есімдерінің тарихи және қазіргі заманғы өзгерістерін, әлеуметтік-мәдени факторларды және статистикалық деректерді талдауға арналған. Қазақ есімдеріндегі өзгерістер, дәстүрлер мен жаңашылдықтардың ықпалы, сондай-ақ қоғамдағы трансформациялық үдерістер есімдердің таңдалуындағы басты факторларды анықтады.

Әлемдік тіл білімінің заманауи даму кезеңі ономастикалық ізденістердің жедел өсуімен сипатталады. Себебі ономастика бойынша зерттеулер археология, әлеуметтану, тарихи география сияқты ғылымдардың сұрақтарына жауап береді. Соңғы жылдары антропонимдер лингвистикалық нысан ретінде лингвист-мамандардың назарын көп аударуда. Сондықтан қазақтардың антропонимиясына үнілу ұлттық әлеуметтік-лингвистикалық ортаның бір саласын зерттеумен парапар болды. Қазақтардың заманауи антропонимикасы жүйесіне этностың қалыптасу тарихы, саяси-экономикалық факторлардың көп әсер еткені белгілі болды. Сонымен қатар, соңғы 10 жылда қазақ антропонимикасындағы өзгерістер ХХІ ғасырдың басымен салыстырғанда айрықша көрінеді. Себебі, араб тілінен енген, ислам дінімен байланысты есімдерден кейін, қазақтардың өзіне тән ыңғайлы сөздерден жасалатын есімдерді көп қолдануда. Қорытындылай келгенде қазақ есімдерін зерттейде мына жайттар ескерілуі тиіс.

1. Тарихи факторлар мен ұлттық сана: Қазақ есімдерінің тарихы терең тамырларға ие.

Есімдер көбінесе ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан, халықтың тұрмыс-тіршілігі мен дәстүрлерін бейнелейтін, сонымен қатар тарихи оқиғалар мен тұлғалармен байланысты болған. Кеңес кезеңінде коммунистік идеологияның ықпалымен қазақ есімдеріне де өзгерістер енгізілді, бірақ егеменді ел болған соң ұлттық есімдерге деген сұраныс қайта арта бастады.

2. Әлеуметтік-мәдени өзгерістер: Заманауи қазақ қоғамында есімдер таңдауында әлеуметтік және мәдени факторлар ерекше рөл атқарады. Бүгінде қазақ есімдері көбінесе халықтың ұлттық бірлігін, тәуелсіздігін және мәдени мұраларын көрсету мақсатында таңдалады. Сонымен қатар, дәстүр мен заманауи қоғамның ықпалы есімдердің жаңаша ұғымдар мен мәндерге ие болуына әкелді.

3. Статистикалық өзгерістер: Қазақстандағы есімдер статистикасы уақыт өте келе өзгеріп отырды. Мысалы, соңғы жылдары ұлттық есімдердің санының артуы байқалады. Қазақ тіліндегі есімдер көбейіп, шетелдік және араб есімдеріне деген қызығушылық азайды. Сонымен қатар, есімдердің мағынасы мен дыбыстық ерекшеліктері қоғамдағы әлеуметтік ортаға байланысты өзгеріп отырады.

4. Жаңа есімдер мен трендтер: Заманауи қазақ қоғамында жаңа есімдер трендтері де қалыптасты. Мысалы, халықаралық деңгейде танымал есімдер, сондай-ақ қазақ тіліне тән ерекше есімдер көбейіп келеді. Алайда, ұлттық дәстүр мен мәдениетке деген құрмет есімдерде сақталып отыр.

Қазақ есімдері тарихы мен әлеуметтік мәні арқылы халықтың мәдениеті, ұлттық сана-сезімі, және әлеуметтік динамикасы туралы маңызды ақпарат береді. Заманауи кезеңде, әсіресе тәуелсіздік алғаннан кейін, қазақ есімдерінің мағынасы мен қолданылуында өзгерістер болды. Бұл өзгерістерді зерттеу, ұлттық мәдениет пен әлеуметтік үрдістердің өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді.

Сондықтан, қазақ есімдерінің тарихи және заманауи контекстіндегі маңызы, қоғамның әртүрлі әлеуметтік, мәдени өзгерістеріне жауап ретінде үнемі жаңарып отырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құдабаев А.Ж. Қазақ тілінің энциклопедиясы. – Алматы: ИДК-ТИПО, 1998.
2. Жанұзақов Т.Ж. Есіміңіз кім? Ваше имя? – Алматы: Қазақстан, 1989.
3. Жанұзақов Т.Ж. Қазақ есімдерінің тарихы. – Алматы: Қазақстан, 1997.
4. Кенжина Б.А, Адишева А.О. Қазақ антропонимдерінің этнолингвистикалық сипаты. Мақала. 2020. – 6 б. [электронды ресурс] URL: <https://vestnik-kafu.info/journal/2/68/> (Пайдаланылған күні: 10.11.2024)
5. Тұранов Ы.Ә. Қазақ антропонимдерін дәуірлеу мәселелері. Мақала. 2012 – 5б. [электронды ресурс] URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1416/1368> (Пайдаланылған күні: 10.11.2024)

6. Кульдеева Г.И. Антропонимическая система современного казахского языка. Диссертациялық жұмыс – 160 б. [электронды ресурс] URL: <https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/116511/0724971-1.pdf?sequence=-1> (Пайдаланылған күні: 10.11.2024)
7. Шаймерденова Н.Ж., Аманжолова Д.Б. ономастикалық және терминологиялық Фитонимдер Қазақстан кеңістігі. // Материалы международной научно-практической конференции «Тіл. Қоғам. Уақыты». – Шымкент, 2018. – Б.417.
8. Abildayeva K.M., Aiseeva N.N. Appellative name in the Kazakh language: name as a social gene. *Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series.* – 2020. 133 (4). – P. 41-47.
9. Madiyeva G., Aliakbarova A. On Some Current Trends in Kazakh Anthroponymy. *Voprosy Onomastiki.* – 2020, Vol. 17, Issue 2. – pp. 312-322.
10. Rakhimzhanov K., et al. Semiotics of Family in Kazakh Wedding Toasts in the Perspective of Intercultural Communication. *Metaphor and the Social World.* – 2022, Vol. 12. – pp. 1075-1090.
11. Таутаева Г.Б., Нуетбайтегі К.А. Қазақтың жеке есімдері «байлық» тұқымдық компонентімен // Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары бойынша ғылыми еңбектер жинағы «Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері». – Белгород, 2017. - Б.86-89.
12. Сембиев, Қ.З. Есімдер-композициялар қазақ антропонимдерінің ерекше формалары ретінде / Қ.З. Сембиев, М.Т. Айтжанова // *Актуальные проблемы современности.* – 2021. – No. 3(33). – P. 147-150.
13. Нуетбайтегі К.А. «Иллокутивные» имена казахской антропонимии // *Альманах современной науки и образования.* – 2009. – №8-2. – С. 120-121.
14. Хиналган Ж. Особенность наречения имён казахских невесток // «Актуальные проблемы исследования этноэкологических и этнокультурных традиций народов Саяно-Алтая»: материалы IV международной научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов, посвященная Году гостеприимства в Республике Тыва, Кызыл, 27 июня – 01 2016 года / Тувинский государственный университет. – Кызыл: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Тувинский государственный университет», 2016. – С. 48-49.
15. Дарибаева А.А., Рысбаева М.Қ., Алпысбай Н.А., Тургунбаев А.М. Антропонимы: казахские имена, отражающие благие пожелания // Лучшая студенческая статья 2020: сборник статей XXXIII Международного научно-исследовательского конкурса, Пенза, 25 ноября 2020 года. – Пенза: «Наука и Просвещение» (ИП Гуляев Г.Ю.), 2020. – С. 123-125.
16. Калыбекова А.А. Народная мудрость казахов о воспитании. – Изд. 3-е . – Алматы: БАУР, 2011. – 510 с.
17. Қазақ есімдерінің анықтамалығы. Редакторлары Ш.Жамықбаева, Ж.Естенбаев, М.Әбішева. – Алматы «Арыс», 2009.
18. Қазақ есімдерінің ұлттық статистикасы, 2024 жыл [электронды ресурс] URL: <https://stat.gov.kz/ru/instruments/name/> (Пайдаланылған күні: 10.11.2024)

References:

1. Kudaibaev A.Zh. (Ed.). (1998). *Kazak tilinin entsiklopediiasy [Encyclopedia of the Kazakh language]*. Almaty: IDK-TIPO. [in Kazakh]
2. Zhanuzakov T.Zh. (1989). *Esimiz kim? Vashe imia? [What is your name?]*. Almaty: Kazakstan. [in Kazakh]
3. Zhanuzakov T.Zh. (1997). *Kazak esimderinin tarihy [History of Kazakh names]*. Almaty: Kazakstan. [in Kazakh]
4. Kenzhina B.A., Adisheva A.O. (2020). *Kazak antropomimderinin etnolingvistikalik sipaty [Ethnolinguistic features of Kazakh anthroponyms]*. *Vestnik KAFU*, (2), 68, 6 p. Retrieved from <https://vestnik-kafu.info/journal/2/68/> (accessed 10.11.2024). [in Kazakh]

5. Turanov Y.A. (2012). *Kazak antroponimderin dauirleu maseleleri [Periodization issues of Kazakh anthroponyms]*. *PhilArt Journal*. 5 p. Retrieved from <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1416/1368> (accessed 10.11.2024). [in Kazakh]
6. Kuldeeva G.I. (2012). *Antroponimicheskaya sistema sovremennogo kazakhskogo yazyka [Anthroponymic system of the modern Kazakh language]*. (160 p.). Retrieved from <https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/116511/0724971-1.pdf?sequence=-1> (accessed November 10, 2024). [in Russian]
7. Shaimerdenova N.Zh., Amanzholova D.B. (2018). *Onomastikalyk zhane terminologiyalyk fitonimder Kazakstan kenistigi [Onomastic and terminological phytonyms in Kazakhstan space]*. In *Materialy mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Til. Kogam. Uakity" [Proceedings of the International scientific-practical conference "Language. Society. Time"]* (p. 417). Shymkent. [in Kazakh]
8. Abildayeva K.M., Aiseeva N.N. (2020). *Appellative name in the Kazakh language: Name as a social gene*. *Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series*, 133(4), 41-47.
9. Madiyeva G., Aliakbarova A. (2020). *On some current trends in Kazakh anthroponymy*. *Voprosy Onomastiki*, 17(2), 312-322.
10. Rakhimzhanov K., et al. (2022). *Semiotics of family in Kazakh wedding toasts in the perspective of intercultural communication*. *Metaphor and the Social World*, 12, 1075-1090.
11. Tautaeva G.B., Nietbaitegi K.A. (2017). *Kazaktyn zheke esimderi "bailyk" tukymdyk komponentimen [Kazakh personal names with the "wealth" component]*. *Sbornik nauchnykh trudov po materialam Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Aktualnye problemy sotsialno-gumanitarnykh nauk" [Proceedings of the International scientific-practical conference "Current issues of social and humanitarian sciences"]* (pp. 86-89). Belgorod. [in Kazakh]
12. Sembiev K.Z., Aitzhanova M.T. (2021). *Esimder-kompozitter kazak antroponimderinin erekshe formalary retinde [Compound names as special forms of Kazakh anthroponyms]*. *Aktualnye problemy sovremennosti*, 3(33), 147-150. [in Kazakh]
13. Nietbaitegi K.A. (2009). *"Illokutivnye" imena kazakhskoi antroponimii ["Illocutive" names of Kazakh anthroponymy]*. *Almanakh sovremennoi nauki i obrazovaniya*, 8-2, 120-121. [in Russian]
14. Khinalgan Zh. (2016). *Osobennosti narecheniya imen kazakhskikh nevestok [Features of naming Kazakh daughters-in-law]*. In *Aktualnye problemy issledovaniya etnoekologicheskikh i etnokulturnykh traditsii narodov Sayano-Altaya: materialy IV mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii molodykh uchenykh, aspirantov i studentov, posvyashchennaya Godu gostepriimstva v Respublike Tyva, Kyzyl, 27 iyunya – 1 iyulya 2016 goda* (pp. 48-49). Kyzyl: Tuvinskii gosudarstvennyi universitet. [in Russian]
15. Daribaeva A.A., Rysbaeva M.K., Alpysbai N.A., Turgunbaev A.M. (2020). *Antroponimy: kazakhskie imena, otrazhayushchie blagie pozhelaniya [Anthroponyms: Kazakh names reflecting good wishes]*. In *Luchshaya studencheskaya statya 2020: sbornik statei XXXIII Mezhdunarodnogo nauchno-issledovatel'skogo konkursa, Penza, 25 noyabrya 2020 goda* (pp. 123-125). Penza: Nauka i Prosveshchenie. [in Russian]
16. Kalybekova A.A. (2011). *Narodnaya mudrost' kazakhov o vospitanii [Folk wisdom of the Kazakhs on upbringing]* (3rd ed.). Almaty: BAUR. 510 p. [in Russian]
17. Zhamyakaeva Sh., Estenbaev Zh., Abisheva M. (Eds.). (2009). *Kazak esimderinin anyktamalygy [Dictionary of Kazakh names]*. Almaty: Arys. [in Kazakh]
18. *Kazak esimderinin ul'tyik statistikasy, 2024 zhyly [National statistics of Kazakh names, 2024]*. Retrieved from <https://stat.gov.kz/ru/instruments/name/> (accessed 10.11.2024). [in Kazakh]

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

Алламуратова Айсанем Жалгасбаевна – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, «Профи» университеті, Ташкент қ., Өзбекстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2326-4124>, e-mail: aysanem69@mail.ru

Алламуратова Гүлсанем Жалгасбаевна – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Мамун академиясы, Хорезм қ., Өзбекстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0001-7094>, e-mail: gulsanem69@mail.ru

Таджибаева Дилноза Музаффаровна – магистр, Журналистика және бұқаралық коммуникациялар университеті, Ташкент қ., Өзбекстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8377-1258>, e-mail: tadjibaevallmi@gmail.com

Ашимова Малика Ганиеқызы – магистр, аға оқытушы, I. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3617-8744>, e-mail: malikaamg@yandex.kz

Шүкенай Гүлім Төлеуқызы – PhD докторы, оқытушы-дәріскер, I. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5214-8427>, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz

Чалтикенова Лазат Аляхметовна – филология ғылымдарының кандидаты, оқытушы-дәріскер, I. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9317-9086>, e-mail: lyazzat.chaltykenova.59@mail.ru

Канафина Зарина Талапкеровна – магистр, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасының оқытушысы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3269-5331>, e-mail: zarinakanafina100@gmail.com

Киклевич Александр Константинович – филология ғылымдарының докторы, профессор, Вармин-Мазур университеті, Журналистика және әлеуметтік коммуникация институты, Ольштын қ., Польша, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6140-6368>, e-mail: aleksander.kiklewicz@uwm.edu.pl

Пашан Дана Мұсабекқызы – филология ғылымдарының кандидаты, А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының аға ғылыми қызметкері, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0583-862X>, e-mail: pashan_dan@mail.ru

Жуманқызы Алтын – А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Ономастика бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8268-924X>, e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru

Батырбекова Камшат Айшыгаровна – М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің докторанты, Шымкент қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2376-921X>, e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

Адибаева Шолпан Тимурқызы – филология ғылымдарының кандидаты, қазақ және орыс тілдері кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Сәтбаев университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1043-3275>, e-mail: s.adibayeva@satbayev.university

Абуова Бибижан Паркуловна – докторант, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8976-0959>, e-mail: bibizhan@mail.ru

Алексеев Павел Викторович – филология ғылымдарының докторы, профессор, Горно-Алтай мемлекеттік университеті, Орыс тілі мен әдебиеті кафедрасы, Горно-Алтайск қ., Ресей, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3680-1785>, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Андасова Марал Мұрзақалиқызы – PhD докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2508-8452>, e-mail: andassova872@gmail.com

Валиева Земфира Ринатовна – докторант, филология және гуманитарлық ғылымдар факультеті, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ., Қазақстан. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6774-3171>, e-mail: zemfira.valieva@mail.ru

Варга Патрик – PhD докторы, Оломоуц Палацкий университеті, Философия факультеті, славистика кафедрасының оқытушысы, Оломоуц қ., Чехия. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7510-2672>, e-mail: patrik.varga@upol.cz

Қадыр Әкбер – филология ғылымдарының докторы, профессор, Аз ұлттар тіл-әдебиеті институты, Орталық ұлттар университеті, Бейжің қ., Қытай, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5723-2570>, e-mail: ekberqadir@126.com

Сабинова Дина Алтаевна – PhD докторы, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6001-5314>, e-mail: dinasabirova84.kz@mail.ru

Бай Сяюй – магистрант, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3967-4955>, e-mail: baixiaoyu951@gmail.com

Сисенбай Арай Жайлауқызы – 7М01701-Қазақ тілі мен әдебиеті 2-курс магистранты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан. ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>, e-mail: aray.zhailau@gmail.com

Қушқимбаева Айнур Серикбаевна – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5546-4513>, e-mail: alitik@mail.ru

Абдрахманова Жұмазия Мажитқызы – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1966-2357>, e-mail: Azhm63@mail.ru

Атембаева Гульнара Айдашевна – докторант, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4376-5022>, e-mail: g.atembaeva@gmail.com

Есетова Айнура Такеевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9705-8345>, e-mail: esimail5577@gmail.com

Бекбаева Дина Ризабековна – аға оқытушы, Халықаралық бизнес университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6590-4222>, e-mail: di.becbaeva@mail.ru

НАШИ АВТОРЫ

Алламуратова Айсанем Жалгасбаевна – кандидат филологических наук, доцент, Университет «Профи», г. Ташкент, Узбекистан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2326-4124>, e-mail: aysanem69@mail.ru

Алламуратова Гульсанем Жалгасбаевна – кандидат филологических наук, доцент, Академия Мамуна, г. Хорезм, Узбекистан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0001-7094>, e-mail: gulsanem69@mail.ru

Таджибаева Дилноза Музаффаровна – магистр, Университет журналистики и массовых коммуникаций, г. Ташкент, Узбекистан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8377-1258>, e-mail: tadjibaevallmi@gmail.com

Ашимова Малика Гениевна – магистр, старший преподаватель, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3617-8744>, e-mail: malikaamg@yandex.kz

Шүкенай Гулім Төлеуқызы – доктор PhD, преподаватель-лектор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5214-8427>, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz

Чалтикенова Лазат Аляхметовна – кандидат филологических наук, преподаватель-лектор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9317-9086>, e-mail: lyazzat.chaltykenova.59@mail.ru

Канафина Зарина Талапкеровна – магистр, преподаватель кафедры русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3269-5331>, e-mail: zarinakanafina100@gmail.com

Киклевич Александр Константинович – доктор филологических наук, профессор, Институт журналистики и социальной коммуникации Варминско-Мазурского университета, г. Ольштын, Польша, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6140-6368>, e-mail: aleksander.kiklewicz@uwm.edu.pl

Пашан Дана Мусабековна – кандидат филологических наук, старший научный сотрудник Института языкознания имени Байтурсынова, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0583-862X>, e-mail: pashan_dan@mail.ru

Жуманқызы Алтын – младший научный сотрудник отдела Ономастики, Институт языкознания им. А. Байтурсынова, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0004-8268-924X>, e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru

Батырбекова Камшат Айшигаровна – докторант Южно-Казахстанского университета имени М. Ауэзова, г. Шымкент, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2376-921X>, e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

Адибаева Шолпан Тимуровна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор кафедры казахского и русского языков, Сатпаев Университет, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1043-3275>, e-mail: s.adibayeva@satbayev.university

Абуова Бибижан Паркуловна – докторант кафедры русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8976-0959>, e-mail: bibizhan@mail.ru

Алексеев Павел Викторович – доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка и литературы, Горно-Алтайский государственный университет, г. Горно-Алтайск, Россия, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3680-1785>, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Андасова Марал Мурзакалиевна – доктор PhD, Казахский национальный Университет им. Аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2508-8452>, e-mail: andassova872@gmail.com

Валиева Земфира Ринатовна – докторант факультета филологии и гуманитарных наук, Таразский университет имени М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6774-3171>, e-mail: zemfira.valieva@mail.ru

Варга Патрик – доктор PhD, преподаватель кафедры славистики философского факультета, Университет Палацкого, г. Оломоуц, Чехия, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7510-2672>, e-mail: patrik.varga@upol.cz

Қадыр Әкбер – доктор филологических наук, профессор, Центральный университет национальностей, Институт языка и литературы национальных меньшинств, г. Пекин, Китай, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5723-2570>, e-mail: ekberqadir@126.com

Сабинова Дина Алтаевна – доктор PhD, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6001-5314>, e-mail: dinasabirova84.kz@mail.ru

Бай Сяоюй – магистрант кафедры русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3967-4955>, e-mail: baixiaoou951@gmail.com

Сисенбай Арай Жайлаукызы – 7М01701-магистрант 2 курса казахского языка и литературы, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>, e-mail: aray.zhailau@gmail.com

Кушкимбаева Айнур Серикбаевна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5546-4513>, e-mail: alitok@mail.ru

Абдрахманова Жумазия Мажитовна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1966-2357>, e-mail: Azhm63@mail.ru

Атембаева Гульнара Айдашевна – докторант кафедры русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4376-5022>, e-mail: g.atembaeva@gmail.com

Есетова Айнұра Такеевна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель, Казахская национальная консерватория имени Курмангазы, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9705-8345>, e-mail: esimail5577@gmail.com

Бекбаева Дина Ризабековна – старший преподаватель русского языка Университет международного бизнеса, Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6590-4222>, e-mail: di.becbaeva@mail.ru

OUR AUTHORS

Allamuratova Aisanem Zhalgasbayevna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Profi University, Tashkent, Uzbekistan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2326-4124>, e-mail: aysanem69@mail.ru

Allamuratova Gulsanem Zhalgasbayevna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Mamun Academy, Khorezm, Uzbekistan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0001-7094>, e-mail: gulsanem69@mail.ru

Tadjibayeva Dilnoza Muzaffarovna – Master's Degree, University of Journalism and Mass Communications, Tashkent, Uzbekistan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8377-1258>, e-mail: tadjibaevallmi@gmail.com

Ashimova Malika Genievna – Master's Degree, Senior Lecturer, I. Zhansugurov Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3617-8744>, e-mail: malikaamg@yandex.kz

Shukenai Gulim Toleukyzy – PhD, Senior lecturer, I. Zhansugurov Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5214-8427>, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz

Chaltikenova Lazat Alyakhmetovna – Candidate of Philological Sciences, Senior lecturer, I. Zhansugurov Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9317-9086>, e-mail: lyazzat.chaltykenova.59@mail.ru

Kanafina Zarina Talapkerovna – Master's Degree, Lecturer at the Department of Russian Language and Literature, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3269-5331>, e-mail: zarinakanafina100@gmail.com

Kiklewicz Aleksander Konstantinovich – Doctor of Philological Sciences, Professor, Institute of Journalism and Social Communication, University of Warmia and Mazury, Olsztyn, Poland, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6140-6368>, e-mail: aleksander.kiklewicz@uwm.edu.pl

Pashan Dana Musabekovna – Candidate of Philological Sciences, Senior Researcher, A. Baitursynov Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0583-862X>, e-mail: pashan_dan@mail.ru

Zhumankyzy Altyn – Junior Researcher, Department of Onomastics, A. Baitursynov Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8268-924X>, e-mail: altyn.zhumanova02@mail.ru

Batyrbekova Kamshat Aishigarovna – Doctoral Student, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2376-921X>, e-mail: kamshat.batyrbek@mail.ru

Adibayeva Sholpan Timurovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Kazakh and Russian Languages, Satbayev University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1043-3275>, e-mail: s.adibayeva@satbayev.university

Abuova Bibizhan Parkulovna – Doctoral Student, Department of Russian Language and Literature, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8976-0959>, e-mail: bibizhan@mail.ru

Alekseev Pavel Viktorovich – Doctor of Philological Sciences, Professor, Department of Russian Language and Literature, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Russia, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3680-1785>, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Andassova Maral Murzakalievna – PhD, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2508-8452>, e-mail: andassova872@gmail.com

Valieva Zemfira Rinatovna – Doctoral Student, Faculty of Philology and Humanities, M. Kh. Dulati Taraz University, Taraz, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6774-3171>, e-mail: zemfira.valieva@mail.ru

Varga Patrik – PhD, Lecturer, Department of Slavic Studies, Faculty of Philosophy, Palacký University, Olomouc, Czech Republic, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7510-2672>, e-mail: patrik.varga@upol.cz

Kadyr Akber – Doctor of Philological Sciences, Professor, Minzu University of China, Institute of Minority Language and Literature, Beijing, China, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5723-2570>, e-mail: ekberqadir@126.com

Sabirova Dina Altaevna – PhD, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6001-5314>, e-mail: dinasabirova84.kz@mail.ru

Bai Xiaoyu – Master’s Student, Department of Russian Language and Literature, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3967-4955>, e-mail: baixiaoyu951@gmail.com

Sisenbay Aray Zhailaukyzy – 7M01701-2nd year master's student of Kazakh language and literature, Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>, e-mail: aray.zhailau@gmail.com

Kushkimbayeva Ainur Serikbaevna – Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5546-4513>, e-mail: alitok@mail.ru

Abdrakhmanova Zhumaziya Mazhitovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1966-2357>, e-mail: Azhm63@mail.ru

Atembayeva Gulnara Aidashevna – Doctoral Student, Department of Russian Language and Literature, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4376-5022>, e-mail: g.atembaeva@gmail.com

Yesetova Ainura Takeevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Kurmangazy Kazakh National Conservatory, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9705-8345>, e-mail: esimail5577@gmail.com

Bekbayeva Dina Rizabekovna – Senior Lecturer of Russian Language, University of International Business, Almaty, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6590-4222>, e-mail: di.becbaeva@mail.ru